

PROMOTING INTERCULTURAL DIALOGUE AND NATIONAL IDENTITY THROUGH CHILDREN'S LITERATURE

Olga Pîrîială

PhD Student, "Ștefan cel Mare" University of Suceava

*Abstract:*The present investigative approach is a manifestation of the desire to research the educational and formative aspects of the children's literature from a multidimensional point of view, whilst promoting intercultural dialogue and cultivating national identity in a contemporary, multicultural, multiethnic, multiconfessional, multilingual society.

The utility, novelty and value of the theme materializes itself in offering a unique perspective on the investigative approaches of the children's literature. Based on the comparative analysis method, the case study may in the same time become a tool for the young future researchers in the field. We also emphasize on the impact that the theme will have on the educational process conducted in schools, library space or reading clubs for children.

Key-words: story, fairy tale, folklore, intercultural dialogue, national identity

A trăi într-o societate multiculturală, multilingvă, multietnică, multiconfesională, pe fondul prefacerilor structurale pe care le comportă globalizarea ca fenomen multidimensional, implică gestionarea adecvată a procesului de interconectare între teritorii identitare și desigur, o nouă abordare integrativă, dialogul intercultural, un sistem operatoriu de cooperare culturală și dialog transnațional ce armonizează diversitatea și unitatea de ansamblu a culturilor.

În contextul globalizării, interculturalitatea reevaluează experiența socială a diversității și diferențelor, promovând respectul pentru cultura fiecărui popor, toleranța unei comunități față de cealaltă comunitate, marile conflicte ale lumii contemporane având adesea, în subsidiar, o componentă culturală, de factură istorică sau socială. Zidurile pe care le creăm separă civilizații,

culturi, comunități, generații, înălțând noi ziduri, bariere, granițe, generatoare de conflicte la scară mondială.

Globalizarea presupune interferența și dinamica tuturor culturilor. Alteritatea în spațiul cultural înseamnă întâlnirea și acceptarea celuilalt, acest tip de acceptare presupune conștientizarea valorilor esențiale, dar care pot funcționa împreună.

Dialogul intercultural, expresie specifică a confruntării valorice, reală pledoarie pentru înțelegerea unui patrimoniu cultural comun își caută încă forme metodologice de transpunere în practica permanentă a comunicării publice internaționale.

Spațiul cultural este un spațiu al umanității. A accede la o identitate mai largă, a lumii, nu înseamnă a prejudicia propria identitate, identitatea națională. Trecerea de la național la universal presupune asigurarea coerenței intra- și interculturale, cultivând deopotrivă identitatea și alteritatea: “Schimbările culturale se produc într-o astfel de manieră în care reciprocitatea este ascunsă în identitate, deci nu putem trasa o frontieră riguroasă între noi și ceilalți.”(Marcus, Solomon, în Secolul 21, nr. 1-7, 2002, p.87)

Accederea la universalitate prin valorile unei culturi se realizează prin recunoașterea acestor valori de către ceilalți: Constantin Brâncuși, George Enescu, Mihai Eminescu, Henri Coandă sunt valori ale unui patrimoniu cultural național, dar și a unui patrimoniu cultural comun, universal.

Cultura română nu a fost izolată în spațiul românesc. Pe coordonatele alterității intrinseci, de-a lungul timpului, a fost influențată de cea a ungurilor, sașilor, secuilor, slavilor dar, la rândul ei, a exercitat influențe semnificative .

Identitatea națională presupune un proces de interiorizare a reperelor identitare: limba vorbită, practici sociale, simbolistica locală, comunitară sau de stat, cultura, istorie, tradiții etc.

În acest continuu spațiu temporal al schimbării, cu extinderea activității umane peste regiuni și continente, interogații firești se referă la mutațiile ce se vor produce, la măsura în care interferențele culturale vor reuși să armonizeze atât diversitatea, cât și unitatea de ansamblu a culturilor, în condițiile marelui val al mobilității sociale actuale, integrării mulțimii de migranți, de la Extremul Orient, lumea islamică, teritoriul balcanic etc.

Dincolo de prejudecăți, de frustrări, de resentimente, dialogul cu acest "alter ego" rămâne singura cale prin care "celălalt" poate ajunge, legitim, "al nostru", realizând un corpus comun de valori, principii, finalități.

A fi conștient de valorile proprii fără a decreta superioritatea propriei culturi este un binom funcțional ce se învață, la nivel individual și colectiv, încă din copilărie, sistemului educațional, formal și nonformal, revenindu-i un rol deosebit în acest sens.

Pe fondul globalizării culturale ce comportă circulația valorilor culturale, confruntarea lor pe tărâmul criticii, libera circulație a tehnologiei informaționale, accesul la mijloacele de comunicare universale, a împărtăși frumusețea, spiritualitatea, tradițiile unui tărâm străvechi cu alte popoare, nu poate decât să unifice culturi, să consolideze eforturile întru realizarea unei moșteniri culturale comune, promovând diversitatea, deschiderea spre dialog și înțelegere mutuală.

A conviețui pașnic, a păstra identitățile culturale proprii construind punți de comunicare și conviețuire bazate pe respect reciproc față de elementele culturale specifice fiecăruia, constituie o experiență semnificativă, complexă, care adună oamenii împreună, prin puterea a ceea ce au comun de-a lungul civilizațiilor.

În acest context, ce ne poate spune folclorul care circulă în spațiul european despre popoarele care locuiesc aici? Trăsături străvechi ale popoarelor Europei, credințe, tradiții străvechi, obiceiuri care, nu o dată, demonstrează cât de asemănători suntem întru diversitatea-ne.

Ce ne pot comunica eroii populari de aici, fie că vorbim de Păcală al românilor, Till Eulenspiegel al germanilor, Ivan al rușilor, Ludas Matyi al maghiarilor sau, din mai îndepărtatul Orient, Nastratin Hogeș?... Valorile fundamentale din moștenirea cultural-folclorică a popoarelor conțin o multitudine de elemente comune, dar și elemente de varietate specifică.

Pe coordonatele comunicării interculturale, credem că basmele, poveștile, legendele, miturile noastre, împreună cu cele ale altor popoare, trebuie redescoperite și cunoscute.

"...basmul cu miraculosul lui nu este doar o fugă în afara realului, către alt tărâm, către un altundeva, ci ne vorbește mereu, într-un mod aparte despre probleme concrete și foarte actuale" ("Cu Alain Montandon despre marile povestiri ale copilăriei", consemnare și traducere Muguraș Constantinescu, în *România literară*, nr.22, 2003, p.8).

Basmul rămâne cea mai răspândită creație folclorică, mult îndrăgită de copiii de pretutindeni. Creație epică narativă populară în care întâmplările reale se împletesc cu cele

fantastice, fiind săvârșite atât de personaje reale, cât și de cele cu puteri supranaturale, care reprezintă forțele binelui și forțele raului, din a căror confruntare binele iese totdeauna învingător, basmul și-a păstrat caracterul unitar peste timp și mari întinderi geografice.

Cercetarea basmelor românești și a altor popoare evidențiază similitudini în tematica basmelor populare, tema centrală fiind lupta dintre bine și rău care spre bucuria cititorilor copii se sfârșește cu triumful binelui.

Tematica este prezentată într-o mare varietate de aspecte conflictuale: conflicte sociale (bogăție-sărăcie), conflicte ce rezultă din trăsăturile morale (lene-hărnicie, îngâmfare-modestie, sinceritate-minciună, altruism și egoism, bunătate și răutate, curaj-lășitate, solidaritate și absența acesteia), conflicte de ordin estetic (frumos-urât), aspecte familiare universului referențial al copilului de pretutindeni.

Motivele utilizate în basmele populare sau basmele culte din literatura pentru copii sunt, de cele mai multe ori, motive de circulație internațională: lupta cu asupritorii ("Povestea lui Harap Alb"-Ion Creangă), nimicirea efectelor vrăjitoriei ("Lebedele"-Hans Christian Andersen; "Albă ca Zăpada"-Frații Grimm), eliberarea prizonierilor, a astrelor ("Greuceanu"-Petre Ispirescu; "Făt-Frumos din Lacrimă"-Mihai Eminescu), rezistența fetei frumoase împotriva opresiunii ("Fata babei și fata moșneagului"-Ion Creangă; "Cenușăreasa"-Frații Grimm) etc.

Subliniem asemănarea formulelor tipice (inițiale, mediane, finale) folosite, dar și prezența cifrelor și a obiectelor magice. Pretutindeni, cifrele din literatura pentru copii (basme, povești) sunt purtătoare de simboluri asemănătoare, având adeseori forță magică. În lupta dintre forțele binelui și forțele răului, personajele sunt supuse la trei, șase, nouă, douăsprezece încercări.

La multe popoare cifra trei reprezintă totalitatea ființei umane, totalitatea cosmică: lumea de jos, pământul, cerul. În basme, povești, împăratul are trei feciori sau trei fete ("Prâslea cel voinic și merele de aur", "Sarea în bucate"-Petre Ispirescu), trei obiecte au rol de talisman, personajele trec pe la trei sfinte (Sfânta Miercuri, Sfânta Vineri, Sfânta Duminică), trei nurori are soacra ("Soacra cu trei nurori"-Ion Creangă), trei iezi are capra ("Capra cu trei iezi"-Ion Creangă), trei travestiri ale mamei vitrege, trei obiecte, trei încercări aducătoare de moarte ("Albă ca Zăpada"-Frații Grimm). Cifra șapte este o cifră cu semnificații mitice, considerată a fi simbol al existenței lui Dumnezeu. În spațiul literaturii pentru copii, exemplificăm "Albă ca Zăpada" de Frații Grimm: șapte pitici, șapte obiecte, șapte interogații, șapte munți etc.

Cifra nouă o întâlnim frecvent în cadrul expresiilor: “peste nouă mări și nouă țări” sau “în al nouălea cer”; simbolizează solidaritatea. Cifra doisprezece simbolizează universul. Mai întâlnim cifra doi (“Doi Feți cu stea în frunte”-Ioan Slavici) ori cifra patru: patru puncte cardinale, patru anotimpuri, patru vânturi, patru stâlpi ai universului, patru brațe ale crucii (“Palatul de cleștar”- Barbu Ștefănescu Delavrancea).

„Basmul este un gen vast(...), o operă de creație literară, cu o geneză specială, o oglindire a vieții în moduri fabuloase” (George, Călinescu, *Estetica basmului*, Editura pentru Literatură, București, 1965, p.5).

În basm exista o interferență continuă între elementele reale și fantastice; ori, elementele reale ale basmului descriu un anumit mod de viață, evidențiind elemente ale specificului național, fiecare popor având propria matrice stilistică. În basmul arab, copiii întâlnesc califi îmbrăcați în șalvari, purtând turbane; basmele din ținutul nordic plasează acțiunea în fiorduri, în timp ce în basmele românești se regăsesc palate în păduri seculare, ape cristaline, lanuri de grâu și porumb, Făt-Frumos și Ileana Cosânzeana purtând straie asemănătoare cu cele ale țaranului român.

Basmele, poveștile populare din literatura destinată copiilor aduc în atenția acestora tipologia personajelor din diferite zone ale lumii, descrierea veșmintelor, a obiceiurilor, tradițiilor străvechi, a bucătăriei tradiționale etc.

Finalul are, de fiecare dată, un pronunțat caracter etic, moralizator: „Fructul cel mai valoros” (poveste populară bulgară)-„Învățătura e cea mai de preț comoară”, “Keloglan și fratele său, Hassan”(poveste populară turcă)- “Lauda de sine nu miroase a bine”, “Alunel cel Năzdrăvan” (poveste populară daneză)- „Ascultă sfaturile tatălui tău și povețele mamei tale”, “Prințul Hatt, din adâncul pământului” (poveste populară suedeză)- „Vorba dulce mult aduce”etc.

Tradusă în peste o sută de limbi, legendara “O mie și una de nopți” rămâne una din capodoperele literaturii universale pentru copii. “Minunile civilizației orientale, covoarele zburătoare, taințele cu comori, personajele fabuloase, prinții, dervișii constituie, prin arta narațiunii Șeherezadei fascinantă lume epeică arabă”. (Cristian, Cheșuț, *Designul grafic și literatura română pentru copii*, Editura Limes, Cluj-Napoca, 2008, p.52)

“Povești sau basme din trecut”, Charles Perrault cuprinde povești ce au încântat copilăria de pretutindeni: “Scufița Rosie”, “Cenușăreasa”, “Motanul încălțat”, “Frumoasa din pădurea adormită”,

“Barbă-Albastră”, “Piele de măgar”, “Degețel”, “Griselidis”, “Riquet cu moț”.

Se datorează Disputei între Antici și Moderni apariția acestui gen, povestea. I se datorează interesul literaturii culte pentru folclor.

Mentionem că detaliul bărbii albastre nu se regăsește decât în adaptarea lui Perrault și în variantele ce se inspiră din aceasta.

Dintre motivele prezente în poveștile lui Perrault amintim motivul celor trei rochii sau ale probei finale (“Cenușăreasa”, “Piele de măgar”), motivul camerei interzise (“Barbă-Albastră”), urmărirea magică (“Degețel”). Morala, “lăudabilă și instructivă”, pe care Perrault o pune în Povești demonstrează că viciul trebuie întotdeauna pedepsit, virtutea recompensată.

Găsim în poveștile lui Perrault un amestec de stiluri, proprii manieriștilor, adaptarea literară nu elimină elementele populare. Unele povești conțin multe detalii referitoare la aspecte ale sfârșitului de secol (sofa, oglinzi mari, precizări despre bijuterii, moda feminină, admirație pentru portocale și lămâi). Succesul poveștilor lui Perrault ia proporții gigantice în secolul al XIX-lea, în anul 1833, an în care începe alfabetizarea masivă a Franței. “Frumoasa din pădurea adormită” a inspirat numeroși scriitori și muzicieni printre care Tchaikovsky și Maurice Ravel; “Petrică și lupul”, muzica Serghei Prokofiev, este varianta sovietică a poveștii “Scufița Roșie”. “Cenușăreasa” a inspirat numeroase comedii muzicale, operete și balet (Prokofiev, 1945)

“Povești pentru copii”, Frații Grimm, opera destinată copiilor conține repertoriul literar popular tradițional german, cules, prelucrat, în varianta originală. Poveștile “Albă ca Zăpada”, “Cenușăreasa”, “Scufița Rosie” (ultimele două fiind adaptări după Charles Perrault) continuă să încante copiii de pretutindeni.

“Basmе pentru copii”, Hans Christian Andersen, cu personaje și idealuri nobile, au străbătut timpul, fiind și astăzi basmele preferate ale multor copii, fie că vorbim de “Soldatul de plumb”, “Degețica”, “Crăiasa Zăpezii”, ori “Rățușca cea urâtă”, “Lebedele” etc. În timp ce în Copenhaga ne întâmpină statuia “Mică Sirenă”, în Shanghai a fost deschis un parc tematic pentru copii, pornind de la poveștile lui Andersen.

Hans Christian Andersen rămâne un adevărat inovator în literatura pentru copii. Cercetătorii operei scriitorului le-au împărțit în două categorii: basme inspirate din folclorul Danemarcei (“Hainele cele noi ale împăratului”, “Klaus cel mic și Klaus cel Mare”, “Pescarul”); basme considerate ca fiind propriile creații: “Lebedele”, “Mica Sirenă”, “Fetița cu chibriturile” s.a.

Andersen a reușit ca nimeni altul să pună, față în față, pe de o parte curajul, modestia, bunătatea, pe de alta, lașitatea, îngâmfarea, răutatea, invidia, influențând conduita morală a lectorului-copil de pretutindeni.

Prin "Legende și basmele românilor", Petre Ispirescu, folclorist și scriitor român readuce în atenția cititorului străvechi simboluri ale unor valori morale ce trebuie să caracterizeze omenirea.

Menționăm "Tinerețe fără de bătrânețe și viața fără de moarte" un basm cu temă atipică, în care motivul împăratului fără urmași, cel al dorinței imposibile, motivul probelor depășite, cel al dorinței împlinite, motivul reîntoarcerii la condiția umană constituie tot atâtea invitații la reflecție.

Tema acestui basm o formează mitul Marea Trecere. Făt-Frumos este o reprezentare antropomorfă a mitului Sfântul Soare, în timp ce Ghionoaia, Scorpia sunt reprezentări simbolice ale forțelor răului.

Încălcând interdicția de a intra în Valea Plângerii, devine un erou supus destinului uman tragic (fortuna labilis), prilej de meditație asupra condiției omului, lumii, asupra mitului eternei reîntoarceri.

„Greuceanu", basm popular ce are ca temă lupta dintre bine și rău, readuce în atenția cititorului soarele și luna ca simboluri ale conștiinței universale. Faptele lui Greuceanu restabilesc echilibrul cosmic, pentru a face posibilă existența lumii și a oamenilor.

Trăsăturile stilului popular, limbajul expresiv, nuanțat, termenii dialectali și regionali, expresii ale limbii vorbite, procedeele stilistice utilizate (epitete, comparații, metonimii, simboluri) îmbogățesc aceasta creație epică în proză, mult îndrăgită de copii.

"Basmul a conservat și dus mai departe, din generație în generație, istoria re trăită mitic a omului, dar și un tezaur de tradiții culturale depozitate în memoria colectivă a popoarelor". (Rațiu, Iuliu, O istorie a literaturii pentru copii și adolescenți, Editura Biblioteca Bucureștilor, 2003, p.96).

Subliniem vocația amplă, generoasă a literaturii pentru copii, influența-i educativ-modelatorie, rolul acesteia în promovarea dialogului intercultural și a identității naționale.

Bibliografie

1. Călinescu, George, *Estetica basmului*, Ediția pentru Literatură, București, 1965
2. Cheșuț, Cristian, *Designul grafic și literatura pentru copii*, Editura Limes, Cluj-Napoca, 2008
3. Constantinescu, Muguraș, *Les contes de Perrault en palimpseste*, Editura Universității, Suceava, 2006
4. Rațiu, Iuliu, *O istorie a literaturii pentru copii și adolescenți*, Biblioteca Bucureștilor, București, 2003
5. Montandon, Alain, *Despre basmulculti sau tărâmul copilăriei*, traducere și prefață de Muguraș Constantinescu, Editura Univers, București, 2004
6. Rogojinaru, Adela, *O introducere în literatura pentru copii*, Editura Oscar Print, București, 1999
7. Vrabie, Gheorghe, *Structura poetică a basmului*, Editura Academiei, București, 1975